

Sam Ottewill-Soulsby, *The Emperor and the Elephant: Christians and Muslims in the Age of Charlemagne*, Princeton University Press, Princeton & Oxford 2023, xx + 363 sayfa, ISBN: 978-0-691-22796-2.

Mehmet FIRAT*

Makale Bilgisi

Başvuru: 28 Kasım 2024
Kabul: 9 Aralık 2024

Article Info

Received: November 28, 2024
Accepted: December 9, 2024

Kartacalı komutan Hannibal İkinci Pön Savaşı'nda (M.Ö. 218-201) Roma Cumhuriyeti'yle savaşmaları için ordusundaki filleri Alplerden geçirmişti. Bu olaydan yaklaşık bin yıl sonra bir başka fil, yüksek ihtimalle yine Alpleri geçerek Avrupa'ya ulaşacaktı. Fakat bu fil savaşma amacıyla değil diplomatik nedenlerle gönderilmişti; Abbâsî halifesi Hârûnürreşîd'in Frankların kralı Şarlman'a gönderdiği hediyelerden biriydi. Peki aralarında binlerce kilometre bulunan bu iki devlet arasında neden bir elçilik ilişkisi kurulmuştu? Ortak düşmanlara karşı bir ittifak arayışı mıydı? Yoksa tebaaya karşı bir prestij göstergesi miydi? Karolenjler döneminde Franklar bütün Müslümanlarla benzer diplomasiyi mi yürütmüştü? Lisans derecesini York Üniversitesi'nden, yüksek lisans ve doktora derecelerini ise Cambridge Üniversitesi'nden alan ve 2022'den beri Oslo Üniversitesi'nde kıdemli araştırmacı olarak çalışmalarını sürdüren Sam Ottewill-Soulsby, değerlendirmeye konu olan bu ilk monografik eserinde yukarıdaki sorulara ve daha fazlasına cevap aramaktadır.

Karolenjlerin ortaya çıkışı ile Müslümanların geniş coğrafyalara yayılması aynı döneme denk gelmektedir. Frank Krallığı'nda saray nazırı göreviyle yönetimi *de facto* elinde bulunduran Charles Martel, Endülüs'ü fethedip Frank topraklarına akınlar yapmaya başlayan Müslümanlara karşı yaptığı başarılı savaşlar ile meşhur olmuştu; 732'deki Tours Savaşı bu mücadeleler arasında en önemli olanıydı. İki taraf arasındaki diplomatik ilişkiler de yine VIII. yüzyılın ortalarında başladı. Aynı şekilde Franklar Charles Martel'in kral olan oğlu III. Pepin döneminde Abbâsîler ile temasa geçmişlerdi. Gerek Endülüs Emevîleriyle gerekse Abbâsîlerle kurulan diplomasi Pepin'in oğlu Şarlman ve onun

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi; Edebiyat Fakültesi; Tarih Bölümü; Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı; mfirat89@gmail.com; ORCID 0009-0000-9784-1305. İstanbul-Türkiye.

oğlu Dindar Louis dönemlerinde ise zirveye çıkmıştı. Ottewill-Soulsby bu çalışmasında Şarlman ve Dindar Louis dönemlerini merkeze almakla birlikte öncesi ve sonrası ilişkilere de temas etmektedir. Karolenj-Müslüman ilişkilerini çalışan birçok eser bulunmasına karşın yazar modern tarihçilikte sorun olarak gördüğü iki noktaya parmak basarak bu alanda neden yeni bir kitaba ihtiyaç duyulduğu sorusunu cevaplamaktadır.

Yazarın sorun olarak gördüğü ilk husus, Frank-Müslüman ilişkilerinin Batı literatüründe ekseriyetle Karolenjlerin bakış açısıyla, onların elinden çıkmış Latince kaynakları merkeze alarak yazılmış olmasıdır. Konuya ilişkin Arapça kaynaklar sınırlı olmasına karşın yazar bu kaynakları da merkeze aldığını söylemektedir. Kaynakların Franklar ile olan ilişkilerde yetersiz kaldığı durumlarda ise Müslümanların genel diploması alışkanlıklarından çıkarımlarda bulunma yolunu izlediğini belirtmektedir (s. 7-8). Gerçekten de yazarın kullandığı birincil kaynaklar incelendiğinde çok sayıda Arapça yazılmış eserin yer aldığı görülmektedir. Ancak bu eserlerin genellikle Batı dillerine yapılmış çevirileri kullanılmıştır. Dolayısıyla yazarın Arapça kaynaklar açısından tercüme eserlerle sınırlı kaldığı söylenebilir. Bu durum ise, Batı kaynaklarının yanında Arapça kaynakları da merkeze aldığını ileri süren bir çalışma için bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

Yazarın modern literatürde gördüğü ikinci sorun, Francis W. Buckler'ın *Harunu'l-Rashid and Charles the Great* adlı 1931'de çıkan çalışmasında yer alan "ittifak sistemi hipotezi" ile ilgilidir. Kabaca Frankların Abbâsîlerle, Bizans'ın da Endülüs Emevîleri ile askerî amaçla ittifak kurduğunu öne süren bu tezin etkisi, Ottewill-Soulsby'e göre, tarihyazımında halen görülebilmektedir. Yazar bu kitapta bu hipotezi tamamen ortadan kaldırmayı amaçladığını belirtmektedir. Ona göre Buckler'ın öne sürdüğü model, Frank-Müslüman ilişkilerini "sert askerî reelpolitiğe" indirgemekte ve bu ilişkilerdeki devlet dışı (non-state) aktörlerin rolünü, iki tarafın iç siyasetlerine etkilerini ve Akdeniz'deki Abbâsî ve Emevî dışındaki Müslümanların resme dahil olmasını anlamamızı engellemektedir (s. 8-9). Yazara göre bu kitap Müslümanları bir bütün olarak değil ayrı ayrı ele alarak Karolenjlerin İslam dünyasıyla ilişkilerine dair yeni bir vizyon ortaya koymaktadır. Kitabın en önemli argümanı da bunun üzerinedir; Karolenj-Abbâsî ilişkilerinde "prestij diplomasisi" hakimken Karolenj-Endülüs Emevî ilişkilerinde "sınır diplomasisi" söz konusudur (s. 12-14). Sicilya'daki ve Kuzey Afrika'daki Müslümanlar ile olan ilişkilerde ise diplomasie nadiren başvurulduğunu görüyoruz (s. 259). Bu arada o dönem için "diplomasie" kelimesini kullanmak anakronizm tehlikesini doğursa da yazar İngiliz diplomat Harald Nicolson'un diplomasie tanımından yola çıkarak bu kelimenin kullanımının bir sorun oluşturmayacağı düşüncesindedir. Nicolson'a göre dip-

loması “bağımsız devletler arasındaki ilişkilerin müzakere süreciyle yönetilmesi”dir. Karolenjler ile Müslümanlar arasında da, V. yüzyıl Roma İmparatorluğu’nun tebaası olan krallıklarla kurduğu tarzda bir politik ilişkiden ziyade denk kuvvetler arasında gerçekleşen bir ilişki söz konusuydu. Bu nedenle yazara göre “diplomasi” iki taraf arasındaki münasebetleri tanımlamak için uygun bir kelimedir (s. 18).

Kitap giriş ve sonuç dahil olmak üzere yedi bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde kitabın amacı, kısa bir tarihsel arka plan ve birincil kaynakların incelenmesi yer almaktadır. “Perception and Practice in Carolingian Diplomacy with the Islamic World” başlıklı ikinci bölümünde yazar her iki tarafın sadece birbirleriyle olan diplomasisini değil, uzak ve yakın tüm siyasî teşekküllerle olan ilişkilerini açıklamaya çalışmaktadır. Böylece kaynakların Karolenj-Müslüman ilişkilerinde sessiz kaldığı durumlarda genelden özele inerek çıkarımlarda bulunma imkânı sunmayı amaçlamaktadır. Yazar üçüncü bölümü Karolenj-Abbâsî diplomasisine ayırmıştır. Karolenj-Endülüs Emevîleri diplomasisi ise iki bölümde tartışılmış ve 820 yılı dönüm noktası olarak belirlenmiştir. Yazara göre 820’den önce inisiyatif Frankların elindeyken bu tarihten sonra Endülüs Emevîlerine geçmiştir. Altıncı bölüm Kuzey Afrika ve Sicilya’daki Müslümanlar ile İtalya’da hüküm süren Karolenjler arasındaki ilişkilere yoğunlaşmaktadır. Sonuç bölümünde ise yazar genel bir değerlendirme yapmaktadır.

Yazara göre Karolenjler ve Abbâsîler arasında diplomatik ilişki kurulmasının birincil sebebi, kendi hâkimiyet bölgelerindeki meşruiyetlerini güçlendirmekti (s. 91). Aralarında binlerce kilometre bulunan bu iki devlet arasında elçilerin kezafile, çadır, mekanik saat gibi pahalı hediyelerin gidip gelmesi oldukça masraflı bir işti. Bu süreçteki kayıplar sadece maddi anlamda değil insan kaynağı anlamında da söz konusuydu; örneğin Şarlman’ın gönderdiği iki elçilik heyetinden geri dönebilenler çok azdı. Peki bu diplomasi neden kurulmak istendi? Yazar burada literatürde ön planda olan iki görüşü eleştirip kendi nedenini ortaya koymaktadır. Bu iki görüş, Buckler’ın ittifaklar tezi ile Karolenj hükümdarların Kudüs Patriği ile iletişim kurma isteği iddiasıdır. Yazara göre Abbâsîler ile Karolenjler arasında Endülüs ve Bizanslılara karşı tutarlı bir ittifak olduğuna dair çok az kanıt vardır. Karolenjlerin Bizans ile çatışma anları nadiren Abbâsîlerin Bizans’a karşı savaşlarına denk geliyordu. Ayrıca Hârûnürreşîd ve halefleri kendi güç merkezlerine yakın meselelerle ilgilenmelerinden ötürü Endülüs’e pek ilgi göstermemişlerdi (s. 106). İkinci görüş ise bu ilişkiyi yalnızca kısmen açıklamaktaydı. Karolenjlerin Abbâsîlerin elinde bulunan Kudüs’teki Hristiyanları himayesi Şarlman’ın Hârûnürreşîd ile yürüttüğü diplomasinin bir sonucu olarak gerçekleşti ama bu sadece ikinci

elçilik heyetiyle sınırlıydı. Kudüs meselesi, ne Şarlman'ın ilk elçilik heyetinde, ne selefi III. Pepin'in Halife Mansûr ile münasebetinde, ne de halefi Dindar Louis'nin Halife Me'mûn ile olan iletişimde önemli bir faktör olmuştu (s. 107-14). Yazara göre Karolenj-Abbâsî diplomasisi bir prestij diplomasisiydi. Mary Helms isimli bir antropoloğa atıfla; uzak mesafelere seyahat etmek, uzaktan gelenlere ev sahipliği yapmak, onlarla iletişim kurmak, uzak yerlerden gelen nadir ve etkileyici eşyalara sahip olmak bir liderin gücünü ve liderlik becerilerini gösteren önemli faktörlerdi (s. 114). Yazara göre “dış politika iç siyaseti yönetme ihtiyacına tabi kılınabiliyordu” (s. 120); bu nedenle iki taraf da bu diplomasiden faydayı kendi iç meselelerinde görmüşlerdi.

Karolenjlerin Endülüs Emevîleri ile olan diplomasisi, Abbâsiler ile olan diplomasiden çok daha farklı cereyan etmişti. Bu iki güç en başta sınır komşularıydı ve aralarında sıklıkla askeri çatışmalar yaşanmaktaydı. Coğrafi yakınlık bu diplomaside başkentler dışındaki aktörlerin de aktif rol almalarına sebep oldu. Yazara göre Karolenj-Endülüs Emevî diplomasisi iki şekilde yürütülüyordu. İlki hükümdarlar arasındaydı; hükümdarlar genellikle barış koşulları yaratmak, halihazırda savaş varsa onu sona erdirmek ya da patlak vermesi muhtemel bir savaşı engellemek için diplomasiye başvurabiliyorlardı. Diğer metot ise karşı hanedanın düşmanlarıyla yapılan ittifaklardı ve bu genellikle sınır lordları / emirleri ile gerçekleştiriliyordu (s. 150). Yazar bu diplomasiyi anlattığı iki bölümde sınır bölgelerinde yaşanan isyanları ve sınır lordlarıyla / emirleriyle kurulan ittifakları pek çok örnekle açıklamaya çalışmıştır. Yazarın ifadesiyle “Karolenjlerin İspanya'daki sefer dalgası Endülüs'teki koşullara, yani Emevî iç savaşının Kurtuba'da yol açtığı dikkat dağınıklığına ve Müslüman sınır lordlarının Franklarla anlaşma yapmaya istekli olmalarına bağlıydı” (s. 185). Aynı şekilde İmparator Dindar Louis'nin başını oldukça ağrıtan *Marca Hispanica*'daki (İspanyol Sınır Bölgesi) isyanlar Emevîlere Franklara karşı akınlar yapma fırsatı doğuruyordu ki yazar bu isyana önemli bir bölüm ayırmıştır. Sınır diplomasisinin tipik bir örneği olarak söz konusu isyanın başrolleri Müslümanlarla ittifaklar kurmuşlardır.

Kuzey Afrika ve Sicilya'daki Müslümanlar ile olan ilişkilerde ise diplomasi tercih edilen bir yöntem olmadı. Yazara göre bunun sebebi, İtalya'ya hâkim olan Karolenjler için bu bölgedeki Müslümanların, kendilerini kalıcı bir şekilde tehdit edebilecek güce sahip olmamalarıydı. Bu nedenle, coğrafi yakınlığa rağmen, düzenli bir diplomatik ilişki kurulmadı. “Hristiyanlığın koruyucusu” olan imparatorun kutsal kent Roma'ya saldıran Müslümanlarla diplomatik müzakerelere girişmesi kabul edilemezdi. Normalde Karolenjler, Endülüs örneğinde olduğu gibi, kendilerine sıkıntı çıkartabilecek güçteki “Hristiyan olmayan”lara karşı diplomasi kurmakta beis görmüyorlardı. Fakat İtalya'daki Karolenjler güneydeki Müslümanları yerlerinden edebileceklerine

inanyorlardı ve bunu diplomasi ile değil savaşarak yapmayı tercih ediyorlardı (s. 276).

Sonuç olarak bu kitap dönemin diplomasi geleneğini her iki taraf için de detaylı örneklerle aktarmaktadır; bu özelliği ile Ortaçağ'da diplomasi konusuna ilgi duyan araştırmacılar için güzel bir başvuru kaynağı olarak görülebilir. Akademik evreye yazılmış bir kitap olmasına karşın yazarın dili sade ve anlaşılırdır. Yazar büyük bir iddia ortaya koymuyor olsa da tezini ikna edici bir biçimde savunabilmiştir. Her ne kadar tercümelerini kullanmış olsa da Arap kaynaklarını da merkeze alarak konuya daha geniş çerçeveden bakabilmiştir. Fakat bu, eserin tamamen objektif bir bakış açısıyla yazıldığı anlamına gelmemektedir. Kitabın ismine bakılarak bile yazarın durduğu yer anlaşılabilir: Karolenj tarafı "The Emperor" (İmparator) ile Müslüman tarafı ise "The Elephant" (Fil) ile gösterilmiştir. Ayrıca yine kitabın başlığında geçen "in the Age of Charlemagne" (şarlman çağında) kısmı da bir nebze yanıltıcıdır çünkü kitap şarlman döneminin sonrasını da detaylıca işlemektedir. Ek bir eleştiri olarak dipnot kullanımından bahsedilebilir. Yazar dipnotlarda nadiren ek açıklamalar yapmış, dipnotları kaynakları belirtmek ve doğrudan alıntı yaptığı birincil kaynakların orijinal metinlerini koymak için kullanmıştır. Bu sebeple sonnot, bu kitap özeline daha isabetli bir kullanım olabilirdi.

